

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Όταν προ καιρού μού ζητήθηκε να προετοιμάσω την δεύτερη έκδοση του “Δόηου”, δέχθηκα με χαρά να το επιχειρήσω, πιστεύοντας ότι θα ήταν κάτι σχετικά εύκολο λόγω της συνεχούς επαφής που είχα κρατήσει με το συγκεκριμένο αντικείμενο την τελευταία δεκαετία.

Δυστυχώς, η πίστη μου αυτή απεδείχθη πεπληανημένη. Όχι τόσο γιατί μέσα στην δεκαετία που πέρασε από την πρώτη έκδοση είχαν χυθεί τόνοι μελάνης στην ημεδαπή και την αλλιοδαπή επιστήμη ιδίως για την “καυτή” θεματική της διάκρισης του ενδεχόμενου δόηου από την αμέλεια, ενώ παράλληλα είχε παραχθεί πλούσια νομοιογία, όσο γιατί ο γνωστικός ορίζοντάς μου είχε αλλιάξει σημαντικά, με αποτέλεσμα πολλά σημεία του προηγούμενου κειμένου να μου φαίνονταν ελλιπή, άληθα δυσνόητα, κάποια φηύαα, αληιά και ορισμένα από αυτά όχι αποηύτως σχετικά με την υπό πραγματεύσιν ύλη.

Παρά την αξιοποίηση του νέου –σε ορισμένες περιπτώσεις αχανούς– βιβλιογραφικού και νομοιογιακού υλικού (στην ανά χείρας έκδοση συμπεριελήφθησαν και αποφάσεις άρτι μεν εκδοθείσες από τον Άρειο Πάγο, εισέτι όμως αδημοσίευτες στον νομικό τύπο), την επανεπεξεργασία κειμένων ή αποφάσεων επί των οποίων είχε στηριχθεί η προηγούμενη έκδοση, καθώς και τον εμπλουτισμό με καινούργια επιχειρήματα ή παραδείγματα, προσπάθησα να διατηρήσω τον βασικό κορμό της πρώτης έκδοσης. Ωστόσο, οι ανάγκες της αναθεωρημένης δεύτερης έκδοσης υπαγόρευσαν την αφαίρεση μικρότερων ή μεγαλύτερων τμημάτων που υπήρχαν μεν στην πρώτη έκδοση, χωρίς όμως να αφορούν άμεσα την θεματική του “Δόηου” (όπως τα περί βρασμού ψυχικής ορμής), την μετατόπιση ορισμένων υποσηοτήτων σε καταλληλότερο σημείο (όπως εκείνης του γενικού δόηου στην απόκλιση της αιτώδους διαδρομής) και, φυσικά, την προσθήκη κάποιων άληλων υποσηοτήτων που αντανακλούν την εξέλιξη της επιστημονικής συζήτησης σε διεθνές επίπεδο (εδώ υπάγονται οι αναπτύξεις για την recklessness), αληιά και το γε νυν έχον στην νομοιογία μας (κυρίως σε ό,τι αφορά την τυποποίηση των χαρακτηριστικών ενδεικτών και απενδεικτών του ενδεχόμενου δόηου).

Πυρήνα και αυτής της δεύτερης έκδοσης αποτελούν οι αναπτύξεις για την διάκριση του ενδεχόμενου δόηου από την αμέλεια, ένα πεδίο στο οποίο η ελληνηική νομοιογία σημείωσε μεγάλη πρόοδο σε σχέση με ό,τι συνέβαινε μέχρι το 2003. Παρά την σημαντική αυτή βελτίωση, πρωτίστως ως προς την αιτιολόγηση του βουηητικού στοιχείου του ενδεχόμενου δόηου, στην παρούσα έκδοση επισημαίνονται κάποιες “δογματικές ατασθαλίες” της τελευταίας δεκαετίας τόσο σε υποθέσεις που απασχό-

ήσαν έντονα την κοινή γνώμη όσο και σε υποθέσεις που δεν συγκέντρωσαν στον ίδιο βαθμό τους προβολείς της δημοσιότητας. Σε ό,τι αφορά το δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου για την πραγματική πλάνη, επιχειρείται η ανάλυση ζητημάτων που έρχονταν διεξοδικότερης επεξεργασίας.

Το, όπως απεδείχθη, εξαιρετικά επίπονο εγχείρημα της επικαιροποίησης της πρώτης έκδοσης θα είχε αποδειχθεί ατελέσφορο, αν δεν είχα την εξής διπλή τύχη: Πρώτον, αν κατά την φάση εκκίνησης δεν μου είχε δοθεί η δυνατότητα να επεξεργασθώ το κείμενο στο περιθώριο μιας παράλληλης συγγραφικής προσπάθειας υποστηρικθείσας από την Γερμανική Υπηρεσία Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD), για τις ανάγκες της οποίας αξιοποιήθηκε ο βιβλιογραφικός “παράδεισος” της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Βόννης. Και δεύτερον, αν, κατά την φάση ολοκλήρωσης, δεν μου είχε παρασχεθεί η σημαντική βοήθεια από την *Κατερίνα Τζούμα* και τον *Ηλία Σπυρόπουλο*, υποψήφιους Δ.Ν. Πανεπιστημίου Μονάχου, οι οποίοι πρόθυμα δέχθηκαν να καλύψουν τα βιβλιογραφικά κενά της τελευταίας στιγμής.

Για την συμβολή τους στην τελική διαμόρφωση ορισμένων σημείων του κειμένου ευχαριστώ θερμά τους συναδέλφους *Θωμά Σάμιο*, εκλ. Λέκτορα Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ., *Γεωργία Στεφανοπούλου*, επιστημονική συνεργάτιδα Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Passau, *Παναγιώτη Χριστόπουλο*, Δικηγόρο-Δ.Ν. Πανεπιστημίου Αθηνών, και *Χριστίνα Παπασώρη*, απόφοιτο Νομικής Σχολής Πανεπιστημίου Gießen· για τον ίδιο λόγο ευχαριστώ θερμά τις αποφοίτους Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ. *Δέσποινα Γκίνογλου* (Μ.Δ.Ε. Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών Α.Π.Θ.), *Άννα Θεοδώρογλου* και *Μελίνα Οικονομίδου*. Για τις παρατηρήσεις τους κατά το τελικό στάδιο της σελιδοποίησης ευχαριστώ θερμά τις τελειόφοιτες Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ. *Ελίνα Τσίληρα* και *Ελευθερία Ζαχαρίου*.

Κάποιες θέσεις που αποτυπώνονται στην νέα αυτή έκδοση παρουσιάστηκαν στις 9.4.2013 για το μεταπτυχιακό μάθημα “Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο” του Τομέα Ποινικών και Εγκληματολογικών Επιστημών Δ.Π.Θ., καθώς και στο σεμινάριο “Ποινικό Δίκαιο & Κινηματογράφος: Πλάνη περί το πρόσωπο – Αστόχημα βοήθης – Παγίδες θανάτου”, το οποίο διοργανώθηκε στις 15.11.2013 υπό την αιγίδα της Elsa Komotini στην Νομική Σχολή Δ.Π.Θ.

Και η παρούσα έκδοση αφιερώνεται στην μνήμη του *Θάνου Αξαρηλιάν*.

Κομοτηνή, Χριστούγεννα 2013

Κωνσταντίνος Ι. Βαθιώτης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες η ελληνική Δικαιοσύνη εκλήθη ουκ ολίγες φορές να κρίνει επί υποθέσεων που αφορούν την δογματικά ευαίσθητη περιοχή του δόλου. Το μεγαλύτερο τμήμα των υποθέσεων αυτών εμπίπτει, ειδικότερα, στο αμφισβητούμενο πεδίο της διάκρισης του ενδεχόμενου δόλου από την ενσυνείδητη αμέλεια. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αποτελούν το ναυάγιο του ΕΞΠΡΕΣ ΣΑΜΙΝΑ¹, οι καταρρεύσεις κτηρίων κατά τον σεισμό που έπληξε το Λεκανοπέδιο της Αττικής στις 7.9.1999², το αυτοκινητικό δυστύχημα στα Τέμπη³, τα αεροπορικά δυστυχήματα του Falcon⁴ και της Helios⁵, αλλά και η “υπόθεση Γρηγορόπουλου”⁶. Πρόκειται για περιπτώσεις οι οποίες κατέδειξαν τον καθοριστικό ρόλο που μπορούν να παίξουν τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, διαμορφώνοντας “κοινή γνώμη”⁷, ικανή έως έναν βαθμό να θέσει εν αμφιβόλω θεμελιώδους σημασίας συστατικά στοιχεία της ποινικής δογματικής.

Πέρα, όμως, από όλες εκείνες τις περιπτώσεις που μετά το 1995⁸ έθεσαν επί τάπητος το πρόβλημα της οροθετικής γραμμής ανάμεσα στον ενδεχόμενο δόλο και στην ενσυνείδητη αμέλεια, η ελληνική νομολογία εμπλουτίστηκε και με υποθέσεις που αφορούν εξίσου σημαντικά ζητήματα της περί δόλου διδασκαλίας:

1. Βλ. πηλαγιάρ. 186, 196, 253 και 266.

2. Βλ. πηλαγιάρ. 346 κ.ε.

3. Βλ. πηλαγιάρ. 122, 125, 201, 261 και 268.

4. Βλ. πηλαγιάρ. 237 κ.ε.

5. Βλ. πηλαγιάρ. 263 και υποσ. 667.

6. Βλ. πηλαγιάρ. 46 και 386.

7. Βλ. την ανάγκη που αισθάνθηκε ο νομοθέτης να προσθέσει παράγραφο 3 στο άρθρο 30 ΚΠΔ με το εξής περιεχόμενο (Βλ. άρ. 6 παρ. 1 Ν. 2854/2000 ΦΕΚ Α/243 της 7.11.2000): «Σε υποθέσεις εξαιρετικής φύσεως που *συνταράσσουν την κοινή γνώμη* ο Υπουργός Δικαιοσύνης μπορεί να ζητήσει από τον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου να διατάξει την κατά απόλυτη προτεραιότητα διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας σε οποιαδήποτε φάση της ή και από το αρμόδιο δικαστήριο των εφετών να εφαρμόσει τις διατάξεις του άρθρου 29 παρ. 2 και 3» (βλ. όμως άρ. 1 Ν. 3160/2003 ΦΕΚ Α/165 της 30.6.2003, με το οποίο αντικαταστάθηκε η εν λόγω διάταξη). Ειδικά για το ναυάγιο του ΕΞΠΡΕΣ ΣΑΜΙΝΑ βλ. *Παρασκευόπουλο*, Οι πηλιοψηφίες στο στόχαστρο – Τρομοκρατία και κράτος δικαίου, 2003, σ. 151· *Βαθιώτη*, Ένα (ακόμη) χάσμα νομικής και δημοσιογραφικής κρίσης, εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, φ. της 16.10.2002, σ. Α15.

8. Όταν δηλαδή εξεδόθη η υπ’ αριθμ. 3082/11.12.1995 παραγγελία του προϊσταμένου της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Αθηνών, προς άσκηση ποινικής δίωξης για ανθρωποκτονία με ενδεχόμενο δόλο εις βάρος του οδηγού εκείνου που, για δεύτερη φορά μέσα σε διάστημα έξι μηνών, τελώντας υπό την επήρεια μέθης ανέπτυξε υπερβολική ταχύτητα, με αποτέλεσμα να προκαλέσει θανατηφόρο ατύχημα. Βλ. κατωτέρω, πηλαγιάρ. 218.

Επί παραδείγματι, στην υπόθεση της “17 Νοέμβρη”, κατά την οποίαν πεζός που περπατά το απόγευμα αμέριμνος σε πολυσύχναστο δρόμο του κέντρου της Αθήνας τραυματίζεται θανάσιμα από τα θραύσματα ρουκέτας που εκτοξεύουν τρομοκράτες κατά του αυτοκινήτου βουλευτή⁹, προέκυψε για πρώτη φορά με τόση ενάργεια ζήτημα εφαρμογής του *αναγκαίου δόλου* επί εγκλήματος ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως.

Περαιτέρω, αφορμή για γόνιμη ενασχόληση με πτυχές του γνωστικού αντικειμένου του δόλου, ειδικότερα της *απιώδους διαδρομής* που πρέπει αυτός να καλύπτει, δίδει η “υπόθεση των δηλητηριασμένων τηγανόψωμων”¹⁰: η κατηγορούμενη ανέμειξε ζύμη με παραθείο και την προσέφερε στις δύο οικογένειες των θυμάτων έχοντας ως σκοπό την φυσική εξόντωση όλων των μελών τους, με αποτέλεσμα, εκτός από τα μέλη των οικογενειών που σύμφωνα με το σχέδιό της έπρεπε να θανατωθούν, να δηλητηριασθούν επιπλέον δύο αδέλφια φιλοξενούμενα της μίας οικογένειας που η κατηγορούμενη δεν γνώριζε ότι είχαν έλθει για επίσκεψη από το Καζαχστάν και διέμεναν εκείνον τον καιρό μαζί τους.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί και η υπόθεση της “φιάλης του υγραερίου”¹¹, με την οποία η ελληνική νομολογία απέκτησε ένα εξαιρετικό παράδειγμα για την διδασκαλία του *ανάστροφου γενικού δόλου*: Ο κατηγορούμενος-σύζυγος, ο οποίος, ακούγοντας τα βογγητά της κατάκοιτης γυναίκας του που έπασχε από καρκίνο, κατελήφθη από πανικό, οίκτο και τάση αυτοκαταστροφής, και αποφάσισε να απαληλάξει τόσο την θανούσα όσο και τον ίδιο (αυτός έπασχε από μια μορφή λευχαιμίας) από την τραγική κατάσταση. Προς τον σκοπό αυτό, πιέζοντάς της τον λαιμό την έσυρε στο υπνοδωμάτιο, όπου την άφησε στο δάπεδο, άνοιξε τη φιάλη του υγραερίου, έκλεισε τις πόρτες και τα παράθυρα, πέταξε τα πόμοθα για να μην μπει κανένας μέσα, πήρε ηρεμιστικά και αλκοόλ και ξάπλωσε στο κρεβάτι για να πεθάνουν μαζί, *εκλαμβάνοντας ότι ήταν ακόμα ζωντανή*, ενώ αυτή στην πραγματικότητα είχε ήδη πεθάνει από στραγγαλισμό κατά την βίαιη μεταφορά της στο υπνοδωμάτιο.

Οι υποθέσεις αυτές –αλλά και πλήθος άλλων που θα αναφέρουμε στους οικείους τόπους– καθιστούν απαραίτητη την συνολική επανεξέταση της θεματικής του δόλου. Με το παρόν έργο στοχεύουμε στην προσέγγιση της θεματικής αυτής, λαμβάνοντας υπόψη μας τόσο την *παραδοσιακή* όσο και την *σύγχρονη* περί δόλου διδασκαλία, ταυτοχρόνως δε επιχειρώντας να συσχετίσουμε το εκάστοτε θεωρητικό πλαίσιο όχι μόνο με αποφάσεις από την ελληνική νομολογία, αλλά και από την αντίστοιχη γερμανική, η οποία έχει ήδη κληθεί να αποφανθεί για περιπτώσεις που εμφανίζουν αξιοσημείωτη ομοιότητα με τις αντίστοιχες ελληνικές.

Πόσο σημαντικός, μάλιστα, μπορεί να αποδειχθεί ο συσχετισμός της ελληνικής με την γερμανική νομολογία προκύπτει από μια υπόθεση επί της οποίας είχε κρίνει προ δε-

9. Βλ. πηλαγιάρ. 59.

10. Βλ. πηλαγιάρ. 422.

11. Βλ. πηλαγιάρ. 433.

καετίας το Συμβούλιο Εφετών Αθηνών και αφορούσε την ευθύνη πολιτικού μηχανικού για την κατάρρευση κτηρίου κατά τον σεισμό της 7.9.1999¹²: Στην υπόθεση αυτή έγινε δεκτό ότι ο κατηγορούμενος-πολιτικός μηχανικός επέβλεπε τις εργασίες για την προσθήκη του πρώτου και του δεύτερου ορόφου, οι οποίες όμως έγιναν με τέτοιο τρόπο που καθιστούσαν ελαττωματικό τον φέροντα οργανισμό του κτηρίου, γεγονός το οποίο γνώριζε αυτός λόγω της ιδιότητάς του ως πολιτικού μηχανικού και ως επιβλέπωντος το έργο, όπως επίσης γνώριζε ότι ήταν δυνατό σε περίπτωση σεισμού, να καταρρεύσει το κτήριο και να προκαλέσει έτσι το θάνατο ανθρώπων, «πράγμα το οποίο αποδέχθηκε εφόσον, ειδικότερα, το μιν ενήργησε ενόψει της *ιδιαιτέρως επικινδυνότητας* της συμπεριφοράς του [...], το δε είχε, όπως εν προκειμένω, συνείδηση της *ιδιαιτέρως μεγάλης δυναμικής του κινδύνου*, αφήνοντας την περαιτέρω εξέλιξη των πραγμάτων στην τύχη τους, επιδοκιμάζοντας έτσι και αποδεχόμενος το θεωρούμενο ως δυνατό να επέλθει αποτέλεσμα, δηλαδή να επέλθει ο θάνατος τρίτων προσώπων (ιδιοκτήτη-εργαζομένων)». Το κριτήριο αυτό της *“συνείδησης της ιδιαιτέρως μεγάλης δυναμικής του κινδύνου”* εκ μέρους του δράστη αποτελεί επί λέξει μεταφορά στο ελληνικό Ποινικό Δίκαιο του κριτηρίου που υιοθέτησε το γερμανικό Ακυρωτικό σε απόφασή του η οποία εκδόθηκε δύο χρόνια μόλις πριν από το εν λόγω βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών! Με την απόφαση εκείνη¹³ το γερμανικό Ακυρωτικό είχε αναίρεσει την προσβαλλόμενη καταδικαστική απόφαση για ανθρωποκτονία και εμπρησμό εξ αμελείας της κατηγορουμένης, η οποία, ανταποκρινόμενη στην επιθυμία του θύματος, αφού περιέλουσε με βενζίνη το γυμνό σώμα του που προηγουμένως το είχε δέσει στο κρεβάτι, άρχισε να παίζει ανάβοντας πολλές φορές έναν αναπτήρα, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει πυρκαϊά και εξαιτίας των υψηλών θερμοκρασιών που αναπτύχθηκαν να πεθάνει το θύμα από θερμοπληξία: εφόσον η κατηγορουμένη είχε συνείδηση της *“ιδιαιτέρως μεγάλης δυναμικής του κινδύνου”* που εγκυμονούσε το παιχνίδι με τον αναπτήρα πάνω από το βρεγμένο με βενζίνη σώμα του θύματος, εκρίθη ότι αυτή άφησε την περαιτέρω εξέλιξη των πραγμάτων στην τύχη τους, χωρίς να δικαιολογείται η κατάφαση της ενσυνείδητης αμέλειας από την ελπίδα της και μόνο ότι τελικά “δεν θα συνέβαινε τίποτε”.

Εκτός από την πραγμάτευση όλων των ζητημάτων που αφορούν την έννοια και την θεμελίωση του δόλου, στόχος της παρούσας μελέτης είναι να φωτίσει την ανάγκη αυτοτελούς ανίχνευσης και τεκμηρίωσης των δύο βασικών συστατικών του δόλου, ήτοι του *γνωστικού* και του *βουλητικού* στοιχείου (τέλεση της πράξης *a sciente et volente*¹⁴), όπως αντικατοπτρίζεται στην παραδοσιακή, επιγραμματική φόρμουλα ορισμού του δόλου ως *“γνώσης και θέλησης* πραγμάτωσης των στοιχείων της αντικειμε-

12. *Συμβεφαθ 1416/2002* Πραξ/λογΠΔ 2002/364 με αντίθ. ΕισΠροτ. Π. Καίσαρη. Βλ. κατωτέρω, πηλαγίαρ. 175.

13. *BGH NStZ 2000, 583* = ΠοινΧρ Ν/954 (επιμ. *Βαθιώτη*). Βλ. κατωτέρω, πηλαγίαρ. 173.

14. Έτσι ήδη ο *Christian Wolff*, *Philosophia Practica Universalis I*, 1738, § 705 κατά παραπομπή *Hruschka*, *Wieso ist eigentlich die “eingeschränkte Schuldtheorie” “eingeschränkt”?*, FS-Roxin, 2001, σ. 443.

νικής υποστάσεως” και υπαγορεύεται από την “θεωρία της αποδοχής” που υιοθετεί ο ελληνικός Ποινικός Κώδικας στο άρθρο 27¹⁵. Η κατανόηση της ανάγκης “αυτοτελούς ανίχνευσης και τεκμηρίωσης” του γνωστικού και του βουλητικού στοιχείου του δόλου θα συμβάλει στον αποτελεσματικό περιορισμό της τάσης ποινικοποίησης μορφών συμπεριφοράς¹⁶ που, αν κρίνονταν σε άλλες, προγενέστερες εποχές με τα ίδια δογματικά ποινικοδικαιικά χαρακτηριστικά –αλλά χωρίς “υδροκέφαλα” ΜΜΕ–, θα είχαν εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση¹⁷. Η μελέτη ολοκληρώνεται με αναπτύξεις που αφορούν τον αποκλεισμό του δόλου και, ως εκ τούτου, επεκτείνεται και στην θεματική της πραγματικής πλάνης.

15. Βλ. πηλαγιάρ. 92 κ.ε.

16. Βλ. την τοποθέτηση του *Ανδρουλάκη*, Η ποινική δογματική και η απήχυσή της στην πράξη 50 χρόνια μετά (ένα παράδειγμα), ΠοινΧρ ΝΒ/290, δ. στ: «Κάτω από την πίεση των κραυγών από τα ΜΜΕ βρισκόμαστε λ.χ. σήμερα μπροστά σε κάποιες εκτροπές από την δογματική τάξη, που ούτε θα μπορούσε να τις φανταστεί ο αείμνηστος *Νικόλαος Χωραφάς*, όπως η καθαρά για λόγους σκοπιμότητας μαζική μεταμηνιαία περιπτώσεων ανθρωποκτονίας ή σωματικής βλάβης από *αμέλεια* (και *μάάλιστα συχνά ασυνείδητη*) σε κατηγορίες (ευτυχώς όχι ακόμα καταδίκες) για εγκλήματα με *ενδεχόμενο δόλο*, κι αυτό είτε προκειμένου να ξεπεραστεί η ήδη συμπληρωθείσα παραγραφή των περιών πρόκειται πράξεων ως πλημμεληματικών είτε για να καταστεί δυνατή η (καταργημένη πια από τον ν. 2408/1996) προσωρινή κράτηση επί ποδύνεκρων πλημμελημάτων, χάριν κατευνασμού του κοινού αισθήματος με την επιβολή “προ-ποινών”. Θεωρώ, όμως, ότι οι εκτροπές αυτές θα αποδειχθούν βραχυβίες, χωρίς μέλλον, και ότι η αποκατάσταση της δογματικής τάξης δεν θα αργήσει»· η έμφαση στο πρωτότυπο. Η εν λόγω πρόβλεψη του *Ανδρουλάκη* δεν φαινόταν να επαληθεύεται την εποχή που γράφονταν τα παραπάνω για τις ανάγκες της πρώτης έκδοσης του παρόντος βιβλίου: βλ. π.χ. *ΣυμβαΠ 500/2003* ΕισΠρωτ *Ε. Κρουσταλάκη* ΠοινΧρ ΝΓ/122· *ΣυμβαΠ 2125/2002* ΕισΠρωτ *Γ. Καναδάκη* ΠοινΧρ ΝΓ/134· *ΣυμβαΠ 1887/2002* ΕισΠρωτ *Ε. Κρουσταλάκη* ΠοινΧρ ΝΓ/143 = ΠραξΛογΠΔ 2002/532 = ΠοινΔικ 2003/251· *ΑΠ 1630/2002* ΠοινΔικ 2002/1256, με σχόλιο *Κοκκινάκη-ΑΠ 1369/2001* ΠοινΧρ ΝΒ/595 = ΠΛογ 2001/1882· *ΣυμβΕφαΘ 1416/2002* ΠραξΛογΠΔ 2002, σ. 364 με αντίθ. ΕισΠρωτ *Π. Καίσαρη*· *ΣυμβΕφαΘ 2512/2002* ΠοινΧρ ΝΓ/153 με αντίθ. ΕισΠρωτ *Ε. Αντωνιάκη*· για «επικίνδυνες “εκτροπές”, προκειμένου να ικανοποιηθεί το κοινό περί δικαίου αίσθημα που ζητά την αυστηρή τιμώρηση των κατασκευαστών επικίνδυνων οικοδομών» έκανε λόγο και η *Αποστολίδου*, Η θεσμική πορεία και ταυτότητα της ποινικής καταστολής στο χώρο της οικοδομικής, Υπερ. 2000/783. Ωστόσο, μέσα στην τελευταία δεκαετία από την προηγηθείσα έκδοση του “Δόλου”, τα πράγματα βελτιώθηκαν αρκετά σε ό,τι αφορά την αιτιολόγηση του ενδεχόμενου δόλου, χωρίς πάντως να σημαίνει αυτό ότι δεν υπήρξαν κάποιες “δογματικές ατασθαλίες” τόσο σε υποθέσεις που απασχόλησαν έντονα την κοινή γνώμη (βλ. π.χ. πηλαγιάρ. 46 και 386) όσο και σε υποθέσεις που δεν συγκέντρωσαν στον ίδιο βαθμό τους προβολείς της δημοσιότητας (βλ. π.χ. πηλαγιάρ. 67).

17. Βλ. την επισήμανση του *Τσιρίδη*, Ζητήματα ενδεχόμενου δόλου, ΠοινΧρ ΝΒ/967 με αναφορά στην υπόθεση “Φαίλονερα”. Πρβλ. ΕισΠρωτ *Β. Μαρκή* στο βούλ. 1116/2002 ΠοινΧρ ΝΓ/435, 442: «ανεξάρτητα του πόσο δραματικές είναι οι συνθήκες θανάτου ενός προσώπου, του πόσο συγκινήθηκε η κοινή γνώμη, του πόσο ασχολήθηκαν τα Μ.Μ.Ε., θα πρέπει να υπάρχουν κάποιες σταθερές αρχές που υλοποιούν το κράτος δικαίου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΛΟΥ

Ι. Ο δόλος ως στοιχείο της υπαιτιότητας και του αδικού

Σύμφωνα με την συστηματική κατάταξη που ακολουθείται στον Ποινικό μας Κώδικα, η έννοια του δόλου περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο περί του καταλογισμού της πράξης και, ειδικότερα, αντιμετωπίζεται ως μία από τις δύο μορφές υπαιτιότητας [Schuldform]. Υπό τον όρο της “υπαιτιότητας” νοείται η *ψυχική σχέση* (ο ψυχικός σύνδεσμος) ανάμεσα στην αξιόποινη πράξη και τον δράστη η οποία αποδοκιμάζεται από το Δίκαιο, «ως εκ του ότι καταμαρτυρεί στάσιν εκ μέρους του δράστου αντίθετον προς την επιτακτικήν ή απαγορευτικήν του δικαίου προσταγήν»¹⁸, αυτή δε η ψυχική σχέση αποτελεί, μετά την ικανότητα προς καταλογισμόν, την δεύτερη αναγκαία προϋπόθεση του καταλογισμού, ενώ τρίτη και τελευταία προϋπόθεσή του είναι το φευκτόν της υπαιτιότητος, το *άλλως-δύνασθαι-πράττειν*¹⁹. Η ρύθμιση από τον νομοθέτη του ζητήματος ποια επίμεμπτη ψυχική σχέση πρέπει in concreto να συνδέει τον δράστη με την αξιόποινη πράξη απηχεί την ανάγκη *βεβαιότητας* και *ασφάλειας* του Δικαίου. Με τον τρόπο αυτό αποτρέπεται η δικαστική αυθαιρεσία: αν λ.χ. δεν ορίζονταν ειδικώς οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες επιβάλλεται ποινή και για την εξ αμελείας τέλεση ενός εγκλήματος, «τίποτε δεν θα ημπούδιζε τον δικαστήν, όπως, διά να τιμωρήση μίαν πράξιν, παραδεχθή αμέλειαν, εφ' όσον δεν απεδείχθη κατά την ακροαματικήν διαδικασίαν, ότι ετελέσθη εκ προθέσεως»²⁰.

Καίτοι, όμως, σύμφωνα με τον νόμο, αλλή και την άποψη που κρατούσε παλαιότερα σε θεωρία και νομολογία²¹, τόσο ο δόλος όσο και η αμέλεια αποτελούν μορφές υπαιτιότητας και μόνο, βάσει των νεότερων αντιλήψεων (ιδίως στο πλαίσιο της διδασκαλίας περί του προσωπικού αδικού [personale Handlungslehre]²²), ανάγονται αμφότερα σε *στοιχεία*

18. *I. Ζησιάδης*, ΠοινΔ, Α΄, σ. 366.

19. Βλ. αναλυτικά *Κοτσαλή*, Η αξιολογική αντίληψη περί ενοχής στο Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ ΝΒ/673.

20. *Ζησιάδης*, ό.π., σ. 367.

21. Βλ. *Beling*, Grundzüge des Strafrechts, ^{8/9}1925, σ. 44. Ιδίως για την αμέλεια: *Χωραφά/Σταμάτη*, ΠοινΔ, ⁹1978, σ. 276, ad finem· *Κατσαντώνη*, ΠοινΔ, 1972, σ. 314.

22. Επ' αυτής βλ. *H. Welzel*, Η νέα εικόν του ποινικού συστήματος, μτφ. *Α. Ψαρούδα-Μπενάκη*, 1963, σ. 34· *του ιδίου*, Das Deutsche Strafrecht, ¹¹1969, §§ 8 I 1b· *Hirsch*, Αι σύγχρονοι περί αδικού αντιλήψεις, μτφ. *Π. Βασιλάκοπούλου*, ΠοινΧρ ΛΣΤ/225. Η συλλογιστική του *Welzel* για